

ROMÁNUL TANULVA

A Sebastian-napló

■ A román identitásában több tradíció feszül egymásnak a bezárkózás és a kifelé nyitás pályái szerint, a románoknak, akár csak más közép-európai nemzeteknek, a kommunizmus romboló évtizedei után kell magukra találniuk, azonos világpolitikai konstelláció közegében. A román kultúra, hasonlóan a magyarhoz, számos neuralgikus pontot hordoz magában, amelyek néha felszínre törnek, az ezzel járó feszültségekkel, torz megnyilvánulásokkal. Ezekhez a megnyilvánulásokhoz sokféleképpen lehet viszonyulni, de talán leghasznosabb meglátni bennük azt a formát, azt az alakzatot, ami összeköti ezt a két, ha kényszeresen is, de egymásra utalt népet. Egy ilyen szituációban az egymás megértése nem csupán intellektuális kíváncsiság eredménye lehet, hanem kötelesség is. Ennek a feladatnak lehet egy jó eszköze a nemrég magyarra lefordított és kiadott Sebastian-napló.

Romániában Sebastian-ügy van. Pontosabban volt és van. Ami azért különös, mert Mihail Sebastian nem tartozik a legnagyobb formátumú román alkotók közé, néhány regény, színdarab, terjedelmes publicisztika és ez a *Napló* rajzolja ki egy nem igazán újító, de mégis érzékeny, lélektani indíttatású szövegek írójának az arculatát, aki mérsékelt, elsősorban Franciaországra kiterjedő nemzetközi hírnévre is szert tudott tenni. Mégis az 1907-ben született, majd 1945-ben fiatalon elhalálozott Sebastiannak megadatott az, hogy alkotóerejének teljében, zsidóként Románia történetének egy nagyon is ellentmondásos korszakában, a második világháborút megelőző években és a világháború alatt élhetett és alkothatott, baráti társaságában, vagy közvetlen környezetében a kor neves, bukaresti értelmiségijei-

vel. Többek között Nae Ionescuval, a legionárius mozgalom egyik szellemi atyjával – aki Sebastian mentora is volt –, Mircea Eliade későbbi híres vallástörténésszel, aki kezdetben a legközelebbi barátja volt, Camil Petrescu regényíróval, Eugen Ionescóval, az abszurd felfedezőjével, Emil Ciorannal és sok más értelmiségivel, művésszel. Halálának körülményeit – egy szovjet kamion ütötte el – akár szimbolikusan is tekinthetjük, hiszen vele egy olyan korszak ért véget brutálisan Romániában, amelynek Sebastian a jobbik felét képviselte a *Napló*ból jól ki rajzolódó értékrendjével és magatartásmódjával.

A botrány már életében sem kerülte el. Az 1934-ben publikált *Már kétezer éve* (*De două mii de ani*) című regénye megjelenése után ugyanis kora ellentmondásos eszmei harcának közepébe került. Ez a regény, amelyben Sebastian zsidóságának természetét rajzolja körül, ütközött korának összes szellemi áramlatával, ezért az addig elismert író és publicista hirtelen a margón találta magát, szemben állva addigi barátaival, akik már a szélsőjobb és a vasgárda eszmei támogatóiként léptek fel. A fiatal író ezt a szembenállást nem tudta következetesen feldolgozni. Nem szakított ezekkel a barátokkal, még Nae Ionescuval sem, aki antiszemita indíttatású előszót írt könyvéhez, hiszen ezek a figurák biztosították életének tartalmasságát. Fenntartásait inkább naplójában fogalmazza meg. Ez a következetlenség, illetve magában a naplóban leírt, ma már a korszak szobatisztaiként terjengető, a kortársak szellemi vakságát leleplező történetecskék sora váltja ki azt a felfokozott vitasorozatot, amely a mai román társadalom szellemi szeizmográfjének

is tekinthető. A Sebastian-ügy állásfoglalásra készítette a román szellemi élet legfontosabb képviselőit. A kibontakozó vitasorozatnak egyik utolsó állomása Marta Petreu kolozsvári filozófiatörténész, író Sebastianról írt tanulmánya,¹ amelyben a szerző a fiatal Sebastian publicisztikai tevékenységét elemezve vitákat kavarázó módon mutatja ki Sebastian szélsőjobboldali, demokráciaellenes, főleg az olasz fasiszmussal szimpatizáló beállítódását.

Már ezek az életrajzizű adalékok is jól visszaadják a modern román társadalom ideológiai jellegű sérülékenységét. A több oldalról érkező, túlfűtött reakciók ugyanis mindig ott jelennek meg, ahol valami takargatnivaló húzódik meg. Például az, hogy Sebastian fiatal kortársai, hol az antikommunizmus nevében, hol az új Románia gondolatától elbűvölődve, számtalanszor szélsőséges reakciókra ragadtatták magukat, amibe belefért az antiszemitizmus, a demokráciaellenesség is. Hiába nevezi 1945-ben Eliade Sebastian halálhírének hatására legionárius klimaxnak saját elköteleződését, attól még tény marad, hogy a „váltás kora” számos fiatal értelmiségit erkölcsileg is kétes reakcióra készítetett.

Ez az a háttér, amelyet érzékelnünk kell, hogy felfoghassuk Sebastian naplójának jelentőségét. Azonban tévedés lenne csak eszmetörténeti fogalmak mentén olvasni ezt a különös dokumentumot, amelynek jellegzetességei más irányok felé is elindítják olvasóját. Ugyanis a vasikos, majdnem hétszáz oldalas szöveg olvasásakor az információk feldolgozásán túl akaratlanul is egy emberi dráma szemlélőjévé változunk át. Az, hogy ez megtörténhet, elsősorban a napló sajátosságainak köszönhető, ami arra készítethet, hogy jobban megértsük, illetve a maga összetettségében fogjuk fel.

Mi is ez a napló? – tehető fel a kérdés. Az első bejegyzés 1935. február 12-ére, az utolsó 1944. december 31-ére tehető, ezenkívül nincs semmi utalás a kezdetre és a végre, mintha csak egy naplófolyam kiszakított részét olvasnánk. A bejegyzések rendszeresek, bár nem mindennaposak, a

Párizs elését követő fél év eseményei pedig teljesen kimaradtak. Elsősorban napi események, lelkiállapotok, érzelmi rezdülések, apró megfigyelések, műhelybejegyzések szerepelnek a naplóban, egyfajta kendőzetlen azonnaltság – mondhatnánk, ugyanakkor hiányoznak az ilyenkor lehetséges terjedelmesebb reflexiók és elemzések. Nem publikálásra született szövegről van tehát szó, ami az olvasás státusát is elbizonytalaníthatná, ha nem történe meg, amint már említettem, az olvasói involválódás. Ettől függetlenül a naplóban jelen van néhány olyan megjegyzés, amit csak a napló ellentmondásos műfaja magyaráz. „Végző soron van valami mesterkéltnél a naplóírásban. Az írás itt a leghamisabb. Hiányzik a kifogás, hogy kommunikációs eszköz, hiányzik a beszéd azonnaltsága”² – olvasható a fél-éves megszakítás utáni első bejegyzésben. Vagy később: „Ez a napló nem sok hasznomra van. Néha beleolvasok, és elkeserít, milyen sekélyes.”³ Ezek az elejtett megjegyzések arra utalhatnak, hogy egyfajta szellemi tükörré is kinőhetette magát a napló Sebastian számára, azonban végig fontosabb a lejegyzés, a dokumentáció, mint a reflexió, a feldolgozás.

Az olvasóval való „kommunikáció” ennek ellenére megtörténik. Ennek maga pedig talán az a triviális, értelmezőként nem is nagyon vállalható érzés, hogy a napló alanya szimpatikus alak. *Sebastian, mon frère* – állítja Gabriel Liiceanu egyik hangoskönyvcíme,⁴ amit én úgy írnék át a magam számára: Sebastian, az én barátom. Barátom egy másik korból, aki tulajdonképpen helyettem, helyettünk elviseli, magára veszi, kihordja egy korszak összes örületét. Nem egy hős. Nem a saját mellszobrát fényező személy, aki valahogy kivonta magát a kor örületéből. Sokszor esetlen, hiú, kapcsolataiban következtelen, de mégis a tisztaságot, következetességet sóvárgó fiatalember ő. Amikor egy alkalommal egy általa megvetett egyenruha viselésére kötelezik, elveinek feladását a következőképpen kommentálja: „Formátlanak, csonkának érzem magam, mint aki el-

vesztette a jogot ahhoz, hogy leírja: ÉN, azzal az önbecsüléssel, visszafogott büszkeséggel, ami ezt a szót egyedül igazolni tudja.”⁵ Ennél a mondatnál egy terjedelmes erkölcsi traktátus sem tudná pontosabban visszaadni azt a kapcsolatot, ami tetteink és saját magunk integritását átélő, önálló képességünk között húzódik meg. Számomra ennek a vonatkozásnak a kibontakozásáról, dramatizálódásáról szól az egész napló. Annak a kérdésnek a színreviteléről, hogy a történelemben való involválódásunk hagy-e helyet saját magunk megfogalmazásának. Sebastian érzékeny barométere ennek a kérdésnek. Hiszen benne még a háború pusztasága, értelmetlensége is belső pusztasággá, értelmetlenségé válik, amit néha rövid, kikapcsolódást jelentő kirándulások szakítanak meg, majd megint zuhanás következik, vissza a semmibe. Igen, Sebastian helyettünk szenved. És azt is mondhatom, hiszen ez a szenvedéssel jár együtt: helyettünk téved.

Muszáj kitérnem Sebastian sokat kommentált következetlenségére, ami elsősorban barátaival kapcsolatosan nyilvánult meg. Ugyanis ez a következetlenség szerintem a kulcsa annak az erkölcsi-egzisztenciális habitusnak, ami Sebastiant jellemzi, egy olyan habitusnak, amely értékvonatkozásain keresztül egy rég letűnt korszakot is felidézhet számunkra. Igaz, ehhez csak bizonytalan, elsősorban a *Naplóra* támaszkodó következtetésekre szorítkozhatom, ez pedig kihathat megállapításaim érvényességére is.

A *Napló*ból az látszik, hogy Sebastian következetlensége nem erkölcsi, hanem inkább pszichológiai jellegű. Nemcsak legionárius szimpatizáns barátaival, ugyanígy könnyű erkölcsű barátnőivel szemben sem lép fel radikálisan. Barátsági soha nem miatta szakadnak meg, ő kitar, még akkor is, amikor már felszámolták viszonyainak alapjait, sőt a megszűnés után is mindig nosztalgiával tekint vissza. Talán merész a feltevésem, de ez a magatartás a *kívülálló* erkölcsére emlékeztet, akinek szempontjai sohasem elég határozottak ahhoz, hogy azokra tá-

maszkodva dönthessen, hiszen teljesen soha nem részese annak a szituációnak, amiben részt vesz. Sebastian kívülállása pedig több forrásból táplálkozik. Bräilai zsidó, aki álnéven alkot, hiszen az igazi neve Iosif Hechter. Megadatott neki, hogy már nagyon fiatalon, Nae Ionescu szárnyai alatt részese lehessen Bukarest forrongó politikai, intellektuális életének, ahol azonban nagyon hamar szembe kellett néznie származásának összes terhelt-ségével. Ügyvéd, aki azonban elsősorban írónak tartja magát. Valószínű, hogy párizsi tanulmányútja is hozzájárult esztétikai világpolgárság-tudatának a kialakulásához, aminek nem igazán volt helye a korszak kemény eszmei harcaiban. Kívül áll, de érdeklődése, érzékenysége mégis bevonja egy olyan mondán életformába, amit, főleg a háború előrehaladásával, egyre jobban megvet. Nagyvárosban él, de leginkább a természetben érzi jól magát. Végző soron a háború is csak arra szolgál neki, hogy elkunyerálhassa tőle az alkotáshoz szükséges időt.

Mihail Sebastian különös jelensége a két világháború közötti Romániának. Ezért halála valahogyan szükségszerűnek tűnik. Érezte ő is, hogy nincs mit keresnie a jövő Romániájában. „Minden, amit szeretünk: a diszkréció, a morális elegancia, az irónia, az eszmék iránti tisztelet, az élet esztétista felfogása lehetetlenné válik egy olyan világban, ahol előbb az azonnali problémákra: a fázásra és az éhezésre kell megoldást találni”⁶ – állapítja meg lemondóan naplójának végén. Majd folytatja: „Talán abban a hitben ringatjuk magunkat, hogy szabadságvágyunk azonos a tömegével. Nekünk Montaigne szabadsága kell: az értelmiségi szabadsága, aki önmagát védi. A parasztnak, munkásoknak, a »tömegnek« egyszerűbb, de sürgetőbb igényei vannak.”⁷

A *Napló* bevisz minket a régi Bukarestbe, annak egyszerre provinciális, de ugyanakkor nyitott, már akkor globalizált, több világ határán álló közegébe. A jelenből nézve ez a világ lezáratlannak tűnik, amiből bármi kifejlődhetett volna. Hogyha visszahajolunk föléje, hogyha új-

ra elővesszük a Sebastian-ügyet, akkor azt nem azért kell megennünk, hogy eszméket, hiteket, magatartásmódokat raboljunk el belőle, ahogyan sokan teszik, indulatosan, dühösen. Tanulni kellene ezen a román órán, hiszen a Sebastiannak tulajdonított kérdés mindig és min-

denhol aktuális. A történelem gyakran tör a személyiség törekeny értékeire. Ezért is nem lehet ezt az órát a *Napló* szövegének elolvasásával lezárni.

Mindenesetre a lecke fel van adva.

Tamás Dénes

■ **JEGYZETEK**

1. Marta Petreu: Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu – Mihail Sebastian. Polirom, Iași, 2009.
2. Mihail Sebastian: i. m. 331.
3. Sebastian: i. m. 453.
4. Gabriel Liiceanu: Sebastian, mon frère. Scrisoare către un frate mai mare. Humanitas Multimedia, Buc., 2006.
5. Sebastian: i. m. 234.
6. Sebastian: i. m. 669.
7. Uo.

OKTATÁSRÓL – MAGYARUL

Benő Attila, Fazakas Emese, Sárosi Mardírosz Krisztina (szerk.): *Román–magyar oktatásterminológiai szótár.* *Dicționar român–maghiar de terminologie didactică*

■ Kétnyelvűségi helyzetben – függetlenül attól, hogy melyik határon túli régióról van szó – gyakran szembesül a magyar anyanyelvű beszélő a problémával, hogy a többségi nyelv hatására egy adott államnyelvi terminusnak nem ismeri a pontos magyar megfelelőjét. Az a szókincsbeli réteg, amelyet ez a jelenség a leginkább érint, a tágan értelmezett közigazgatási nyelv, valamint az ezzel, de más lexikai területekkel is érintkező oktatási terminológia.

A *Román–magyar oktatásterminológiai szótár* célja a nyelvi, nyelvhasználati bizonytalanság kiküszöbölése, továbbá az oktatás terminológiájának egységesítése elsősorban a romániai magyar nyelvhasználat keretein belül, lehetőség szerint azonban a magyarországi és a többi határon túli régióbeli nyelvhasználattal is. Ebből a szempontból olyan szótárak sorába illesz-

kedik, mint a 2002-ben megjelent *Román–magyar közigazgatási szótár* (szerk. Fazakas Emese), illetve a 2004-ben megjelent *Magyar–román közigazgatási szótár* (szerk. Benő Attila és munkatársai), amelyek célja szintén a magyarítás és az egységesítés. A szótár a nyelvészeti kutatóállomásként működő Szabó T. Attila Nyelvi Intézetben készült 2004 és 2009 között.

A munkálatok első lépéseként fontos volt pontosan meghatározni azokat a forrásokat, amelyek nyelvi anyaga bekerül a szótárba. Ennek értelmében a szótár nyelvi forrásai között a szak- és értelmező szótárak mellett szerepelnek az oktatást és oktatási intézményrendszert szabályozó romániai és magyarországi törvények, román nyelvű pedagógiai szaklapok és internetes nyelvi anyagok.

A szótár címszavai között nemcsak oktatással kapcsolatos köznevek, hanem